

kelmeydi. Maselen, joqarıda aytıp ótken, Yaponiyadaǵı elektron shóje oyınındaǵı, shojeniń «ólimi» kóplegen balalarda psixikalıq buzılıwǵa alıp kelgen.

Hár qanday gódek tunǵış ret dúnyanı óz átirapındaǵı zatlar hám buyımlar, sonıń ishinde oyınshıqlar arqalı anlaytuǵınlıǵın inabatqa alatuǵın bolsaq, olardıń insan tárbiyasındaǵı ornı teńsiz ekeńligi ayan boladı. Oyınshıqlar obrazı balanıń gódek kóz qarasına misli tasqa oyılǵan naǵıstay bolıp morlenip, onıń sanasında bir ómir saqlanıp qaladı. Gódektiń ulǵayıp kásip tańlawı keleshekte qanday joldan barıwı, óziniń turmıs tárizin qanday ádep ikramlılıq, ruwxıy tiykarlarǵa qurıwı da hesh gumansız, onıń balalıqta qanday oyınshıqlar menen dos bolıp óskenligi menen belgilenedi. Ókinishli házirgi waqıtta perzentlerimiz, kóbinese sırt elde islep shıǵarılǵan, biziń milliy tábiyatımızdan uzaq bolǵan oyınshıq hám quwırshaqlardı oynap ulǵaymaқта.

Bos waqıttıń kóbeyiwi individtiń rawajlanıwınıń, turmıs sapalıǵı ósiwiniń shárti bolıp sanaladı, eger effektli waqıt ótkeriwdiń mádeniyatı joqarı dárejede bolıp, kerekli infrastruktura támiynlense. Bos waqıt «hesh nársе islemew» waqıtı hám erinshekliktiń payıtı bolmawı tiyis. Ol, baslı jámiyetlik baylıq sıpatında bolıp, racional paydalanılıwı, shaxstıń hár tárepleme rawajlanıwı, shaxstıń intellektuallıq potencialınıń kórinisi sıpatında bolıwı kerek. Insanlarda miynetten bos waqıttan tuwrı paydalanıw qásiyetin qalıplestiriw kerek. Waqıttıń ótiwi menen, bargan sayın bos waqıttan racional paydalanıw sociallıq mashqala sıpatında

qalıplespekte. Bul mashqalanı sheshiw ushın, bos waqıttı qurı waqıt ótkeriw ushın emes, al individtiń uqıplılıǵınıń potencialın anıqlaw ushın, óndirislik emes miynet tarawına tartıw kerek. Demek, jámiyetti málimlemelestiriw procesinde insannıń logikalıq miynet wazıypaları informaciyalıq texnikaǵa beriledi eken, bul texnikalardan paydalanıw ushın miynetkeshten belgili ilimiy bilimlerde iyelewdi (informatika, matematika, til h.t.b) hám olardan dóretiwshilikte paydalana biliwdi talap etedi. Sol ushın da jámiyetti málimlemelestiriw, miynettiń xarakterin dóretiwshilik hám intellektuallıq tárepke qaray ózgerdedi. Dóretiwshilik potencialdıń rawajlanıwı bos waqıttı racional paydalanıwdı stimullastırıwı kerek. Avtomatlastırılǵan óndiris payda bolıwı menen, jumısshılar dóretiwshi, oylap tapqıshqa aylanıp, konveyerli óndiristegi almasıwshı jumısshıǵa qaraǵanda, gárezsiz ónermentke uqsap qalmaқта.

A.Tofflerdiń kóz qarasınsha, bul jumısshılar sawatlı, eskilikti jaqtırmaydı, qadaǵalawsız islegendi maqul kóredi, óz pikirine iye bolǵandı qáleydi, ózgeriwlerge, situaciyanıń anıq emesligine, iyiliwshen shólkemlestiriwge úyrenge.

Búgingi kúni de usı pákleniw procesi dawam etpekte. Jańasha, gárezsiz pikirlew zárúrliǵi ele aktual, milliy ideologiyanı qalıplestiriw, xalıq mánawiyatın jetilistiriw búginniń eń áhmiyeli wazıypasına aylanbaқта. Gárezsizlik juwapkershiligi, mine usı wazıypalardı tolıq sheshiwdi usınbaқта.

Ádebiyatlar

1. Karimov I. Joqarı manawiyat – jeńilmes kush. -T.: «Manawiyat», 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovan, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. -T.: “O‘zbekiston”, 2016.
3. Тоффлер А. Новая технологическая волна и Западе. -М.: 1999.
4. Бжезинский З. Великая шахматная доска. -М.: 1998.

REZYUME. Globalishuv jarayonida axborot texnologiyalarining rivojlanishida inson ma'naviy dunyosining shakllanishi va rivojlanishi ilmiy nazariy talqin etiladi.

РЕЗЮМЕ. В процессе глобализации научно интерпретируется формирование и развитие духовного мира человека в условиях развития информационных технологий.

SUMMARY. In the process of globalization, the formation and development of the human spiritual world in the development of information technologies is scientifically interpreted.

PARLAMENTTIŃ JÁMIYET TURAQLILÍǴIN HÁM RAWAJLANIWÍN TÁMIYNLEWDEGI ROL

A.Q.Bayrieva – siyasiy ilimler doktori, professor

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

Tayanch so'zlar: fuqarolik jamiyati, parlament, parlament nazorati, parlament komissiyasi, parlamentlararo hamkorlik, mahalliy Kengash, Oliy Majlis, Qonunchilik palatasi, Senat.

Ключевые слова: гражданское общество, парламент, парламентский контроль, парламентская комиссия, межпарламентская совместная деятельность, местный Совет, Олий Мажлис, Законодательная палата, Сенат.

Key words: narodnoe obshchestvo, parliament, parliamentary zapret, parliamentary commission, inter-parliamentary sovmešnaya rabota, mestnyy Soviet, Oliy Majlis, Regulatory Chamber, Senate.

Puqaralıq jámiyetin qalıplestiriw kóplegen mashqalalardı saplastırıw menen baylanıslı bolǵan quramalı hám dawamlı process. Kúshli puqaralıq jámiyeti tiykarların qalıplestiriw hám jámiyet rawajlanıwın támiyinlewde parlamenttiń ornı áhmiyetli sanaladı. Parlamentarizm principini negizinde is júritiwshi mámleket institutları menen baylanıslı máseleler hár bir rawajlangan mámleketlerdiń siyasiy sistemasında ayrıqsha áhmiyetke iye.

XXI ásirge kelip jáhán jámiyetshiliginde demokratiyalıq qádiriylardıń qarar tabıwı, puqaralıq jámiyeti tiykarların qalıplesiwi hám rawajlanıwında kúshli wákiligine iye professional parlament ayrıqsha áhmiyetli boldı. Professional parlamenttiń qalıplesiwi puqaralardıń mámleket hám jámiyet basqarıwında keń qatnasın támiyinlewge, puqaralardıń demokratiyalıq qádiriylar hám puqaralıq jámiyeti ideyaların tereń túsiniwge hám de jámiyet rawajlanıwına tásir qılıwshı nızam dóretiwshiliginiń rawajlanıwına imkaniyat jaratadı. Usı múnásibet penen parlament institutların qarar tabıwı hám rawajlanıw tájiriyesiniń úyreniliwini támiyinlew, jámiyettegi ornın anlaw, olardıń tábiyatınıń házirgi payıttaǵı evolyuciyalıq rawajlanıwı hám mánisin túsiniw jetiw keleshekte onı rawajlandırıw rejelerin belgilep alıwda hám jámiyettiń rawajlanıwın támiyinlewde júdá áhmiyetli.

Xalıqaralıq mámleketlerdiń siyasiy sistemasında parlamentarizm xızmetleriniń analizleri sonı kórsetedi, hár bir mámlekettiń parlamenti óziniń rawajlanıw basqıshında demokratiyanıń ulıwmainsaniylıq principleri menen bir qatarda milliy principlerdi jámlestirgen halda nátiyjeli jumıs alıp barmaқта.

Atap aytqanda, Túrkménstan nızamshılıǵında Majlis tárepinen nızamlardıń orınlanıwı hám túsindiriliwiniń qadaǵalanıwı názerde tutılǵan. Túrkménstan Majlisi nızam joybarları sanı hám sıpatın asırıw bazar ekonomikasın rawajlandırıw, jámiyetti nátiyjeli reformalarǵa tartıw ushın qosımsha huqıqıy shart-sharayatlar jaratıw islerin ámelge asırmaқта. Túrkménstanda baslanǵan konstituciyalıq reformalar Bas Nızamnıń eń joqarı talapları, sonıń ishinde puqaralardıń bilim alıw, óz salamatlıǵın saqlaw huqıqına muwapıq jańalaw, milliy ekonomikada bazar qatnasıqların konstituciyalıq tártipke salıw, bárshe múlkshilik formasınıń qorǵalıwın kepillew, isbilermenlik hám shaxsiy baslamalardı mámleket tárepinen qollap-quwatlawǵa xızmet qılıwǵa qaratılǵanlıǵın kóriwimiz múmkin [1].

Qazaqstan Respublikasında da parlamenttiń negizgi wazıypası - nızam dóretiwshilik wazıypası (ásirese, áhmiyetli tarmaqlarda innovaciyalıq wazıypası qollap-quwatlawshı nızam normaların islep shıǵıw; sociallıq

modernizaciyanı dawam ettiriwdi nızamlı támiyinlew; huqıq qorgaw organları hám ádil sud sistemasın reformalawdıń nızamlı tiykarların keńeytiw; milliy galaba xabar quralları hám ilimiy islep shıǵarıw birlespelerin rawajlandırıw) esaplanadı. Ameliyat Qazaqstannıń bikameral parlamenti nátiyjeli jumıs alıp barıp atırǵanlıǵın kórsetedi. Degen menen, bul orında da parlament oppaziciyası, joqarı nızam shıǵarıwshı organnıń húkimet jumısına degen kritik múnásibeti sıyaqlı mashqalalar da bar [2].

Keyin ala Qazaqstan parlamenti aldına jańa wazıypalar belgilendi: turaqlı ekonomikalıq ósiwdi huqıqıy támiyinlew, ásirese, ústinlikke iye tarmaqlarda inovaciya processlerin qollap-quwatlaytuǵın jańa nızam normaların qabıl qılıw, puqaralardı sociallıq támiyinlew, dáslep, pensiya támiynatı sistemasın reformlastırıw, huqıq qorgawǵa tiyisli Nızamshılıqtı modernizaciya qılıw hám tereń reformlastırıw, Qazaqstan basqa mámleketler menen imzalǵan mámleketler aralıq pitimlerdi tarifkaciya qılıw wazıypaların qoydı. Sonıń menen birge, puqaralıq jámiyeti salasında wákalatlardı sheklew sheńberinde mámleket wazıypaların mámleketlik emes sektorga tapsırıwǵa tiyisli islerdi dawam ettiriw wazıypası qoyılmaqta [3].

Gruziya siyasıy sisteması Prezident basshılıǵındaǵı házirgi basqarıw hám húkimetti qalıplestirip, qadaǵalaytuǵın kúshli parlament tárepinen dúziledi. Gruziya konstituciyasına muwapıq, negizgi maqset húkimet, parlament hám eń tiykarǵısı – jámiyet ortasındaǵı múnásibetlerdi tártipke salıwdan ibarat hám de bul processte jámiyettiń buyırtpası ayrıqsha áhmiyetke iye [4]. Gruziya parlamenti tárepinen nızam dóretiwshiligi jumısı konstituciya reformaların toǵendegishe sáwlelendirilgen (parlament hám húkimetke úlken wákalatlar beriliwı, 2013 jıldıń noyabr ayında jańa Konstituciya qabıl etilip, onıń sheńberinde Prezidentiń huqıq hám májbúriyatları ózgerterildi, Prezident atqarıw hákimiyatınan ajratıldı, biraq ol húkimet májilislerinde ayırım máselelerdi kórip shıǵıwı talap etiw hám májilislerde Milliy qawıpsızlıq Keńesi baslıǵı menen birgelikte qatnasıw huqıqına iye, turaqlılıq dawirinde Prezident hákimiyat tarmaqları ortasındaǵı teń salmaqlıqtı támiyinlew, krizis dawirinde bolsa bir tárepten, húkimet hám parlament ortasındaǵı keskinlikti jumsatıw, ekinshi tárepten, áskeriy yaki ayrıqsha jaǵdaylarda basqarıw wazıypasın ámelge asırıw wákalatına iye). Investiciyalardı tartıw hám qorgaw, strategiyalıq obyektler, mayda milletler ústinen mámleket qadaǵalawın saqlaw boyınsha normativ-huqıqıy hújjetler búgingi kúnde usı mámlekette baslı máseleler qatarına kiredi [5].

Parlamenttiń nızam dóretiwshilik jumısı menen baylanıslı, sonıń ishinde, puqaralıq jámiyetin qalıplestiriw hám hákimiyattıń bóliniw principin ámelge asırıw boyınsha kóplegen mashqalalar bar.

Máselen, nızam dóretiwshiligi wákalatın beriw, yaǵnıy parlament tárepinen húkimetke belgili bir máseleler boyınsha málim múddet hám parlament qadaǵalawı astında nızamlardı shıǵarıw huqıqınıń beriliwı solar qatarınan sanaladı. Bunıń nátiyjesinde ámeldegi Nızamshılıqqa ózgertiwler kiritiwdi jeńillestiriwshı iykemlesiwshenlik, parlament waqtın tejew támiyinlenbekte. Avtorlardan biriniń pikirinshe, nızamlardı dúziw hám shıǵarıw wákalatınıń beriliwı hákimiyattıń bóliniw principiniń buzılıwına alıp kelmeydi. Óytkeni, húkimettiń belgili bir salalardaǵı Nızamshılıq isleri joqarı Nızamshılıq organı tárepinen tastıyqlanadı hám kórsetip ótilgen principitiń ulıwma ruwxına say rawishte parlament hám de sudtıń qatnıw qadaǵalawı astında ámelge asırıladı [6]. Atap aytqanda, AQSHda nızam shıǵarıwshı hákimiyat wákalatın ulıwma bir beriw tájiriyesin – 1930 jıllardı Kongressten Prezident F.Ruzvelt basshılıǵındaǵı atqarıw hákimiyatına beriw, “ullı turǵınlıq” (zastoy) dawirindegi, sonday-aq, XX ásirdiń 70-jılları (R.Nikson prezidentligi dawiri) hámde 80-jıllardıń ayırım múddetlerinde (R.Reygan prezidentligi

dawiri) AQSHdaǵı soǵan uqsas tájiriyesin – wákalatlardı beriw procesiniń ekonomika hám sociallıq-siyasiy turmısqa nátiyjeli tásir kórsetkenin misal retinde keltirip ótiw múmkin.

Ózbekstanda xalqaralıq jámiyetshilik tárepinen tán alınǵan haqıyqıy demokratiyalıq principlerge tiykarlanǵan hám milliy mápler negizinde is júritetuǵın eki palatalı professional parlament gárezsizlik dawirine kelip qalıplesti. Mámleketimizde basqıshpa-basqısh parlamentke jańa wákalatlardıń berilip barıwı, xalqımızdıń huqıqıy mádeniyatınıń ósiwı, siyasıy partiyaların demokratiyalıq principler negizinde rawajlanıwı nátiyjesinde nızam shıǵarıwshı hákimiyat rawajlanǵan mámleketlerdegi parlamentlerge tiyisli utımlı táreplerdi ózinde jamlestirip bardı.

Konstituciya hám nızamlarǵa tiykarınan Ózbekstan Respublikası Oliy Majlisiniń ulıwma wákalatları nızam shıǵarıwshı hákimiyat jumıslarınıń gárezsizlik hám demokratiyalıq principler negizinde keshiwin támiyinley alatuǵın dárejede wákalatlar belgilendi. Bulardan Konstituciya hám nızamlar qabıl qılıw, olarǵa ózgeris hám qosımshalar kiritiw, Ózbekstan Respublikası ishki hám sırtqı siyasatınıń negizgi baǵdarların islep shıǵıw, mámleketiń strategiyalıq baǵdarlamaların qabıl qılıw, nızam shıǵarıwshı, atqarıwshı hám sud hákimiyatları sisteması hám wákalatların belgilew, basqarıw quramında jańa dúzilmelerdi shólkemlestiriw hám olardı tamamlaw haqqındaǵı qararlardı tastıyıqlaw, bajı, valyuta hám kredit, hákimshilik-aymaqlıq dúzilis máselelerin nızam jolı menen tártipke salıw hám t. b.

Mámleketimizde puqaralıq jámiyeti tiykarların bekkemlew mámleket hám jámiyet basqarıwında túpkillik reformaları ámelge asırıwı talap etedi. Ózbekstan Respublikası Prezidenti SH.Mirziyoevtnıń atap kórsetkenindey “Puqaralıq jámiyetin qurıw, watanlaslarımızdıń erkinlik hám baslamaların, mámleketimizdiń jámiyetlik turmısındaǵı qatnasın keńeytiw hám Ózbekstannıń siyasıy sistemasın rawajlandırıwıń áhmiyetli baǵdarı bolıp qaladı. Mámleket hákimiyatı organları sistemasında Oliy Majlis palatalarınıń rolin kúsheytiw, mámleketiń ishki hám sırtqı siyasatı boyınsha áhmiyetli wazıypalardı sheshiw, atqarıw hákimiyatı organları jumısların qadaǵalawda parlamenttiń huqıq hám wákalatların jáne hám jáne keńeytiwge ayrıqsha itibar qaratıw zárúr” [7].

Mámleketimizde parlament reformaların jedellestiriwde 2016-jıl 11-aprelden baslap kúshke kirgen Ózbekstan Respublikasınıń “Parlament qadaǵalawı haqqındaǵı nızamınıń qabıl qılınıwı ayrıqsha áhmiyetke iye boldı. Bul nızamǵa muwapıq parlamentke toǵendegi parlament qadaǵalawın ámelge asırıw wákalatları berildi:

Mámleket byudjeti orınlanıwınıń barısın kórip shıǵıw; Ózbekstan Respublikası Ministrler Kabineti mámleketiń sociallıq-ekonomikalıq turmısınıń eń áhmiyetli máseleleri júzesinen hár jılǵı bayanatın kórip shıǵıw; Ministrler Kabinetiń Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń Ózbekstan Respublikası Oliy Majlisine Múrátjatnamasınan kelip shıǵatuǵın, tiyisli jılǵa mólsherlengen mámleketlik baǵdarlaması orınlanıwınıń barısı haqqındaǵı esabın kórip shıǵıw; Ózbekstan Respublikası bas ministriniń mámleketiń sociallıq-ekonomikalıq rawajlanıwınıń ayırım aktual máseleleri júzesinen esabın tınlaw; Nızamshılıq palatası, Senat májilislerinde húkimet aǵzalarınıń óz jumısına tiyisli máseleler júzesinen málimlemesin tınlaw; Nızamshılıq palatası májilislerinde húkimet aǵzalarınıń Nızamshılıq palatası deputatları sawallarına juwapların tınlaw; Senat májilislerinde wálayatlar, rayonlar, qalalardıń hákimleriniń tiyisli aymaqtı rawajlandırıw máseleleri júzesinen esapların tınlaw; Ózbekstan Respublikası Esap palatasınıń esabın tınlaw; Ózbekstan Respublikası bas prokurorınıń esabın tınlaw; Ózbekstan Respublikası Oraylıq bankı basqarıwı bashlıǵınıń esabın tınlaw; parlament sorawı;

Nızamshılıq palatası deputatınıń, Senat aǵzasınıń sorawı; Nızamshılıq palatası, Senat komitetleri tárepinen mámleket organları, xojalıq basqarıwı organları basshılarınıń málimlemesin tıńlaw; nızam hújjetleriniń orınlanıwı jaǵdayın, huqıqtı qollanıw ámeliyatın Nızamshılıq palatasınıń, Senatınıń komitetleri tárepinen úyreniw hám nızamastı hújjetleriniń qabıl qılınıwı júzesinen olar tárepinen monitoringti ámelge asırıw; parlament tekseriwı [8].

Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2017-2021 jıllarǵa mólsherlengen “Ózbekstan Respublikasınıń jáne de rawajlandırıw boyınsha Háreketler strategiyası haqqında»ǵı pármanınıń qabıl qılınıwı mámlekette puqaralıq jámiyetin rawajlandırıwdıń jańa basqışın baslap berdi.

2017-2021-jıllarda Ózbekstan Respublikasınıń rawajlandırıwdıń bes tiykarǵı baǵdarı boyınsha Háreketler strategiyasınıń birinshi baǵdarı mámleket hám jámiyet qurılısı sistemasın jetilistiriwdiń tiykarǵı baǵdarlarına qaratılıp, 1.1. bándinde demokratiyalıq reformalardı tereńlestiriw hám mámleketti modernizaciya qılıwda Oliy Majlis, siyasiy partiyalardıń rolın jáne de kúsheytiw máselelerine itibar qaratılǵan hám de tómendegi baslı wazıypalar belgilengen:

- mámleket hákimiyatı sistemasında Oliy Majlistiń rolın asırıw, onıń mámlekettiń ishki hám sırtqı siyasatına tiyisli áhmiyetli wazıypalardı sheshiw hámde atqarıw hákimiyatı jumısı ústinen parlament qadaǵalawın ámelge asırıw boyınsha wákalatların jáne de keńeyttiwiw;
- qabıl qılınıp atırǵan nızamlardıń ámelge asırılıp atırǵan sociallıq-siyasiy, sociallıq-ekonomikalıq hám sud-huqıq reformaları procesine tásirin kúsheytiwge baǵdarlandırılǵan halda nızam dóretiwsılıǵı jumısınıń sıpatın túpten asırıw;
- siyasiy sistemanı rawajlandırıw, mámleket hám jámiyet turmısında siyasiy partiyalardıń rolın kúsheytiw, olardıń ortasında salamat bási eki ortalıǵın qalıplestiriw [9].

Háreketler strategiyasında hám Rawajlanıw strategiyalarında belgilengen wazıypalardan kelip shıqqan halda mámleketimizde milliy parlamentarizm izshilik penen rawajlandırılmaqta.

Mámleketimiz Prezidenti Sh.Mirziyoev “Parlament – demokratiya mektebi” deymiz. Solay eken, milliy parlamentimiz haqıyqıy demokratiya mektebine aylanıwı kerek. Bul boyınsha, húrmetli deputat hám senatorlar bärshege úlgi bolıwıńız zárúr. Shinayı pikir-talas, principial tartısıwlar dáslep usı jerde – parlament minberinde bolıwı kerek. Sonda ǵana hár bir siyasiy partiya, parlamenttegi hár bir partiya frakciyasınıń haqıyqıy kelbeti hám poziciyası anıq kórinedi” [10], dep deputatlardıń, siyasiy partiyalardıń jumıların jetilistiriw mexanizmlerin kórsetip berdi.

Bul belgilengen wazıypa hám tapsırmalardan kelip shıqqan halda mámleketimizde parlament jumısı túpten reformalastırıldı.

Háreketler strategiyasında Prezident SH.Mirziyoev tárepinen ilgeri sürilgen “Halq mámleketlik organlarǵa emes, mámleketlik organlar xalqımızǵa xızmet qılıwı kerek” degen princip negizinde Oliy Majlistiń jumısı túpten jetilistirildi, Oliy Majlis Nızamshılıq palatası hám Senatınıń orınlarda alıp barılıp atırǵan jumıslardıń jaǵdayların úyreniw hám xalıq penen tıǵız baylanısta bolıp nátiyjeli jumıs alıp barıwǵı tiyisli islerdi túpten jaqsılaw, aymaqlardan saylanǵan deputatlar hám senatorlardıń hár aydı aymaq mashqalaların úyreniw hám tiyisli jergilikli Keńeslerde olardı sheshiw sisteması joǵa qoyıldı. Qabıl qılınıp atırǵan nızamlardıń xalıqshılıǵın támiyinlew maqsetinde “Oray – wálayat – rayon” tártibinde isleytuǵın

jańa sistema endirildi. Bul sistema arqalı Oliy Majlis hám jergilikli Keńes deputatlarınıń joqarıdan páske túsip, xalıqtıń mashqalaların úyreniwı, túrli xalıq qatlamların Oliy Majlis palataları, siyasiy partiyalardıń jumısları, nızam dóretiwsılıǵı, qabıl qılınıp atırǵan nızamlardan xabardarlıq dárejesin asırıwǵa negizgi itibar qaratılmaqta. Sonday-aq, siyasiy partiyalar arqalı tiyisli ministrlik hám komitetlerdi parlament qadaǵalawı arqalı baqlaw huqıqı jáne de kúsheyttirildi.

Ózbekstan Respublikası Oliy Majlisi Nızamshılıq palatası Keńesiniń hám Ózbekstan Respublikası Oliy Majlisi Senatı Keńesiniń 2020-jıl 27-fevraldaǵı № 149-IV/KQ-16-IV-sanlı Qospa qararı tiykarında Ózbekstan Respublikasınıń turaqlı rawajlandırıw salasındaǵı Milliy maqsetler hám wazıypalardıń 2030 jılǵa shekem bolǵan dáwirde ámelge asırılıwın qadaǵalaw boyınsha Parlament komissiyasınıń dúziliwi parlament jumısında áhmiyetli dáwirde baslap berdi.

Parlament komissiyasınıń negizgi wazıypaları etip Muwapıqlastırıwshı Keńeske júklengen wazıypalardı orınlaw jumısların qollap-quwatlaw, qadaǵalaw hám oǵan kómeklesiw; milliy maqsetler hám wazıypalardı ámelge asırıw hám de olarǵa erisiw máseleleri boyınsha Muwapıqlastırıwshı Keńestiń esapların hár sherekte bir márte tıńlaw; nızamlar hám basqa normativ-huqıqıy hújjetler joybarların islep shıǵıw boyınsha usınıslar tayarlaw; Ózbekstan Respublikasınıń turaqlı rawajlandırıw salasındaǵı maqsetler hám wazıypalardıń orınlanıwın támiyinlewge qaratılǵan nızam hújjetleri hám de normativ-huqıqıy hújjetlerdiń orınlanıwın sistemalı monitoring qılıw; Ózbekstan Respublikasınıń 2030-jılǵa shekem bolǵan dáwirde turaqlı rawajlandırıw salasındaǵı Milliy maqsetler hám wazıypalardı kiritilgen salalar (sonnan, sociallıq, den sawlıqtı saqlaw, ekologiya, gender teńlik, kambaǵallıqtı saplastırıw hám basqa máseleler) rawajın kritikalıq analiz qılıw; 2030-jılǵa shekem bolǵan dáwirde Ózbekstan Respublikasınıń turaqlı rawajlandırıw salasındaǵı Milliy maqsetler hám wazıypalardı ámelge asırıw boyınsha islerdiń ámeldegi jaǵdayın anıqlaw; aldında shet el tájiriybelerin úyreniw, xalıqaralıq birge islesiwdi rawajlandırıwda qatnasıw; húkimet tárepinen usınılǵan jıllıq byudjet parametrlerin hám milliy TRMin Ózbekstanda ámelge asırıw boyınsha rejelerge saykesligin kórip shıǵıw hám, zárúrlık bolsa, keyingi kalendır jılına mólsherlengen mámleket byudjetine hám mámleket byudjeti haqqındaǵı nızamǵa ózgertiwler kiritiw júzesinen usınıslar islep shıǵıw; TRM salasındaǵı jetiskenliklerdi keń jarıtıp barıw maqsetinde jámiyetshilik penen baylanıslardı, sonıń ishinde BMSH Ekonomikalıq hám sociallıq Keńesiniń (EKOSOS) joqarı dárejedegi Siyasiy forumında Ixtiyariy milliy sholıwları talqılaw hám usınıwda qatnasıw arqalı qollap-quwatlaw wazıypaları belgilendi [11].

Juwmaqlap aytqanda, Ózbekstanda puqaralıq jámiyetin qurıwda, mámleket hám jámiyet basqarıwında puqaralıq jámiyeti institutlarınıń belsendilik penen qatansın támiyinlew, nátiyjeli parlament jumısların joǵa qoyıwda 2017-2021-jıllarda Ózbekstan Respublikasınıń rawajlandırıwdıń bes tiykarǵı baǵdarı boyınsha Háreketler strategiyası hám onıń logikalıq dawamı bolǵan Jańa Ózbekstan strategiyası áhmiyetli hújjetler esaplanadı. Olarda belgilengen is-ilajlardı ámelge asırıw mámleketimizde puqaralıq jámiyeti tiykarlarınıń bekkemleniwine hám de jámiyet rawajlanıwın támiyinlewde parlament nátiyjeliligin asırıwǵa tolıq imkan beredi.

Адебиятлар

1. Конституционная реформа – новый этап государственного строительства. 20 сентября 2014 г. //Туркменистан: золотой век – www.turkmenistan.gov.tm.
2. Назарбаев Н.А. Выступление на открытии 5-й сессии Парламента четвертого созыва. 1 сентября 2011. // www.akorda.kz.
3. Назарбаев Н.А. Выступление на открытии четвертой сессии Парламента Республики Казахстан пятого созыва. 2 сентября 2014 г. // www.akorda.kz.

4. Meeting of the President of Georgia with the Majority Members of Georgia's Supreme Legislative Body in Anaklia // Web-site of President of Georgia – www.president.gov.ge.
 5. Маргвелашвили Г. Ежегодный доклад в высшем законодательном органе страны. 21 февраля 2014. // Веб-сайт Президента Грузии – www.president.gov.ge.
 6. Дзыбова С.Г. Институт делегированного законотворчества // Вестник Адыгейского государственного университета. - 2006. - №2. - С.131-134.
 7. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимиз қатъият билан давом эттириб, янги босқичга қўтарамиз. Т.1. –Т.: “Ўзбекистон”, 2017. 44-б.
 8. Ўзбекистон Республикасининг Парламент назорати тўғрисидаги ЎРҚ-403-сон Қонуни. www.lex.uz
 9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралда қабул қилинган “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси ҳақида”ги Фармони // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами, №6, 2017 www.lex.uz
 10. Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 12 июлдаги Олий Мажлис палаталари, сиёсий партиялар ҳамда Ўзбекистон Экологик ҳаракати вакиллари билан видеоселектор йиғилишидаги маърузасидан. www.prezident.uz
 11. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси Кенгашининг ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати Кенгашининг 2020 йил 27 февралдаги № 149-IV/КҚ-16-IV-сонли қўшма қарари. www.lex.uz
- REZYUME.** Mazkur maqolada xalqaro hamjamiyatda parlamentarizm faoliyatining ayrim tomonlari talqin qilinadi. O'zbekiston taraqqiyotining yangi bosqichidagi yutuqlar borasida so'z yuritiladi. Jamoat nazoratining hayotiy ahamiyati ochib beriladi, milliy parlamentni rivojlantirish islohatlari talqin qilinadi.
- РЕЗЮМЕ.** В данной статье рассматриваются некоторые аспекты парламентаризма в международном сообществе. Проанализируются достижения нового этапа развития Узбекистана. Раскрывается жизненно важное значение общественного контроля и объясняются реформы развития национального парламента.
- SUMMARY.** This article examines some aspects of parliamentarism in the international community. The achievements of the new stage of development of Uzbekistan will be analyzed. The vital importance of public control is revealed and reforms to the development of the national parliament are explained.

QORAQALPOQ XALQINING ZAMONAVIY NIKOH TO'YI MAROSIMLARINING TRANSFORMATSIYALASHUV JARAYONLARI VA MILLIY MA'NAVIYAT

B.K.Bekjanova – *tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori*
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: nikoh, oila, to'y-hasham, oilaviy tadbir, zamonaviylik, isrofgarchilik, dabdababozlik, tartiblashtirish, qadriyatlar, qaror, nizom, davlat dasturi.

Ключевые слова: женитьба, семья, свадьба, семейное мероприятие, современность, экстравагантность, помпезность, регулирование, значимость, решение, закон, государственная программа.

Key words: marriage, family, wedding, family event, modernity, extravagance, pomposity, regulation, significance, decision, law, state program.

Bugungi globallashtirish sharoitida ijtimoiy hayotimizda milliy marosimlarning muayyan qismining milliy qadriyatlarga aylanish, urf-odatlarining ma'lum bir qismining saqlanib qolinishi, madaniy vorisiylik jarayonlarining qayta tiklanishi, yangi qadriyatlar, urf-odat va an'analarning yaratilishi kabi jarayonlar kechayapti. Ayniqsa, oila va nikoh bilan bog'liq qadriyatlar jamiyat taraqqiyoti barqarorligini ta'minlab beruvchi mexanizm sifatida muhim ahamiyat kasb etayapti [1].

Qoraqalpoq xalqi an'anaviy turmush tarzi, marosim, urf-odatlar va boshqa xalqlar kabi hayotning boshqa sohalarida ro'y berayotgan davr talabi, fan-texnika taraqqiyoti hozirgi zamon bilan uyg'unlashgan holda o'zgarib bormoqda. Ba'zida esa, qadimiy milliy urf-odatlarimizni boshqa yot narsalar, qadimiy e'tiqodlar, azaliy turkiy urf-odatlar, islomiy urf-odat marosimlar, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni, ommaviy madaniyat ko'rinishlari va boshqada bizning milliy madaniyatimizga xos bo'lmagan udumlarni bir-biri bilan aralashtirib yubormoqda.

Shu bilan bir qatorda, ana shu o'zgarishlar jarayonida to'y-hasham, ma'raka-marosimlar o'tkazishda milliy ma'naviyatimizga zid holatlar namoyon bo'layapti. Masalan, xalqning to'y-marakaga haddan tashqari berilib ketishi, hatto buni ongli hayotning asl mazmuni darajasida bilib, topgan-tutganining katta qismini shunga sarf etishi, nikoh to'ylarini kattalashtirib yuborish, dabdababozlik, shuhratparastlik, ortiqcha isrofgarchilikka yo'l qo'yish kabi holatlarni uchratishimiz mumkin [2].

Bunday illatlar hamma zamonlarda ham bo'lgan va bu holat ilg'or ziyolilarni va keng jamoatchilikni bezovta qilib kelgan. Bunday salbiy holatlarning avj olishi ming-minglab oilalarning, nafaqat, ijtimoiy ahvoriga, balki butun hayotiga, qolaversa, jamiyatimizda qaror topgan ma'naviy muhitga salbiy ta'sir ko'rsatishi, so'zsiz.

Shuning uchun ham bunday holatlarga chek qo'yish, oilalarda ijtimoiy-ma'naviy muhitni barqarorlashtirish, jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlash, aholi, ayniqsa,

yoshlarda tejamkorlik madaniyatini shakllantirish maqsadida to'ylar, oilaviy tantanalar, ma'raka va marosimlarni qat'iy tartibga solishni davrning o'zi taqozo etmoqda. Sababi, jamiyatda yuzaga kelgan har qanday muammo o'z yechimini topishi, illatlar bartaraf etilishi lozim. Shunday qilinmasa, ma'naviy tanazzul yuz beradi, ma'naviyat o'rnini ma'naviyatsizlik egallaydi [3].

Yoqoridagi vazifalardan kelib chiqib, to'ylar, oilaviy tantanalar, ma'raka va marosimlarni o'tkazishda yuz berayotgan salbiy illatlarga barham berish, to'y-hasham, oilaviy tadbirlar, ma'raka-marosimlarni tartibga solish, ixcham va batartib, ma'naviy jihatdan yuksak, iqtisodiy jihatdan esa kamchiqim o'tkazishni ta'minlash maqsadida 2019-yil 14-sentyabrda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik Palatasi Kengashining va O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati Kengashining «To'ylar, oilaviy tantanalar, ma'raka va marosimlar o'tkazilishini tartibga solish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida»gi №2736-III/KQ-592-III-sonli qo'shma Qarori qabul qilindi [4].

O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati Kengashining mazkur Qaroriga muvofiq Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengashi, deputatlari, viloyat, tuman va shahar kengashlarida, shuningdek fuqoralar yig'inlarida to'ylar, ma'raka va marosimlarni o'tkazilishini tartibga solish masalalari bo'yicha komissiya (hududiy komissiyalar deb yuritiladi) tuzildi. Ushbu hududiy komissiyalarga asosan quyidagi vazifalar: to'ylar, oilaviy tantanalar, ma'raka va marosimlar o'tkazilishi ustidan jamoatchilik nazorati o'tkazilishini tashkil etadi, shuningdek, bu borada monitoringni amalga oshirish; keng rioya jamoatchilik fikrini o'rgangan holda to'ylar, oilaviy tantanalar, ma'raka va marosimlarni o'tkazishga oid qonun hujjatlarini takomillashtirish bo'yicha takliflarni ishlab chiqish; to'ylar, oilaviy tantanalar, ma'raka va marosimlarni ixcham, isrofgarchiliksiz va belgilangan talablar asosida o'tkazish bo'yicha aholi o'rtasida targ'ibot ishlarini olib borish hamda o'rnatilgan tartibga etmagan fuqoralarni